

myśl, lecz stanowiły one w sumie pewną mozaikę. Odnosiło się bowiem wrażenie, że każdy z prelegentów zaprezentował to, co miał w tym czasie przygotowane. Również sam układ wygłaszanych prelekcji nie przedstawiał logicznego porządku. Tak np. narzuca się z całą oczywistością konieczność połączenia prelekcji ks. W. Myszora: "Udział chrześcijan w widowiskach w ocenie greckich Ojców Kościoła" z referatem ks. S. Longosza: "Rodzina a widowiska teatralne w ocenie Jana Chryzostoma", które należałoby traktować komplementarnie. Szkoda również, że nie zaproszono z referatami na sympozjum przedstawicieli innych środowisk naukowych spoza KUL-u i ATK. Przedstawiciele innych środowisk, w tym również goście zaproszeni przez Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim na uroczystość wręczenia Księgi Pamiątkowej o. A. Boberowi, byli w zasadzie tylko obserwatorami. Mimo tych drobnych niedociągnięć, sympozjum było interesującym spotkaniem naukowym, ponieważ uświadomiło wszystkim jego uczestnikom aktualność dawnych problemów.

Ks. Antoni Pławecki - Wrocław

3. IV SYMPOSIUM SYRIACUM

IV Międzynarodowe /organizowane co 4 lata/ sympozjum studiów syryjskich i związane z nim II Kolokwium arabskiej literatury chrześcijańskiej odbyły się 10 - 12 września 1984 r. w holenderskim ośrodku "De Klenke" w Oosterhesselen koło Groningen. Za ich organizację odpowiedzialny był Zakład Semitystyki Uniwersytetu w Groningen, a szczególnie dwaj jego naukowcy pracownicy: prof. H.W. Drijvers i dr G.J. Steinink. Wzięło w nim udział prawie 100 orientalistów i specjalistów w dziedzinie syryjskiego antyku chrześcijańskiego, reprezentujących ośrodki naukowe Europy, Ameryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Znalazł się wśród nich również jeden Polak, ks. Jerzy Woźniak CM z Krakowa /Instytut Teologiczny XX Misjonarzy/, który wygłosił komunikat. Na miejsce obrad wybrano tym razem Holandię /1972 - Dżym, 1976 - Paryż, 1980 - Getynga/ ze względu na żywe w tym kraju tradycje syriologiczne wyrażające się zarówno w stosunkowo dużej liczbie wybitnych syriologów /np. H.J.W. Drijvers, L. van Rompay, Corrie Molenberg, G.J. Steinink, J. van der Ploeg, J. Sanders,

W. den Boer, M.Koster, I. Ten Napel, G.Rouwhorst/, jak i w największej w Europie liczbie publikacji orientalnych wydawanych przez E.J.Brilla w Leiden.

Tematem sympozjum były rodzaje literackie w starożytnej, chrześcijańskiej literaturze syryjskiej. Ilość zgłoszonych referatów i komunikatów była tak duża, że organizatorzy, biorąc przykład z Kongresów Patrystycznych w Oksfordzie, musieli je podzielić na dwie równoległe obradujące sekcje. Trudno jest scharakteryzować tak rozległy materiał jednemu tylko uczestnikowi, który nie mógł być obecny na wszystkich prelekcjach wygłaszanych równocześnie w dwóch sekcjach, ale ograniczę się tylko do wymienienia prelegentów wraz z tytułami ich prelekcji oraz dołączenia kilku uwag do niektórych z nich. Zainteresowanych bliżej tą problematyką odsyłam do najbliższego zeszytu "Orientalia Christiana Analecta", w którym zostaną opublikowane wszystkie materiały sympozjum.

W pierwszej sekcji pierwszego dnia obrad, którym przewodniczył F.Graffin /Paris, Institut de Patrologia Orientalis/, wygłoszono następujące prelekcje:

B. A l a n d /Münster Universität/, "Der Randapparat der Harklensis zur Entstehung der syrischen Bibel" - prelegentka omówiła przede wszystkim Listy katolickie syryjskiej wersji Nowego Testamentu w recenzji harkleńskiej, udowadniając, że jej autor Tomasz poszedł, zwłaszcza w 1 liście św.Jana, za starszą tradycją syryjską. Wykazała również, że jest to nowe tłumaczenie, a nie powielenie recenzji filokseniańskiej.

J. H. C o r b e t /University of Toronto/, "The Pauline Tradition in Aphrahat" - autor zwrócił uwagę na związki biblijnego tekstu syryjskiego z targumami.

L. v a n R o m p a y /Université de Leiden/, "Quelques remarques sur la tradition syriaque de l'oeuvre exégétique de Théodore de Mopsueste" - prelegent wykazał, że na tradycję syryjską Teodora z Mopsuestii wywarły wpływ następujące szkoły: św.Efrem i egzegeza antiocheńska, szkoła Ibas, tradycja grecka V w., i tradycja armeńska w osobie Eznika z Kolb.

Corrie M o l e n b e r g /University of Groningen/,

"An eighth century Manual Iṣō bar Nūnḥ "Questions and answers" on the whole text of Scripture as a representative of a genre" - autorka stwierdziła, że pytania i odpowiedzi w dziele Iṣō bar Nūna stanowią rodzaj katechizmu stosowanego w Kościele syryjskim.

I. T e n N a p e l /Groningen/, "Some remarks of the Hexaemeral Literature in Syriac" - omawiając gatunek literacki heksameronu w literaturze syryjskiej autor wyszedł od twórcy tego gatunku Filona oraz prześledził jego rozwój u Mojżesza bar Kefa i we Florilegiach Narsesa. Omawiany gatunek obejmował, jego zdaniem, cztery elementy: stworzenie, grzech pierworodny, odpoczynek w szabat, człowiek; wyróżnił on ponadto w tej dziedzinie dwa kierunki: nestoriański reprezentowany przez Narsesa i Iṣō bar Nūna oraz monofizyczny kontynuowany przez Jakuba Saruga i Mojżesza bar Kefa.

S. G e r ḡ /Princeton-University of Tübingen/, "The Ophite Gnostics according to Theodore bar Koni: heresiological convention and originality".

A. J u c k e l /Münster, Institut für Neutestamentliche Textforschung/, "Der Ktābā d Durrāšā des Elija von Anbar: Ein spätes Zenturienwerk der syrischen Literatur".

J. H a b b i /Mosul/, "Développement du langage scientifique de Serge à Hunayn".

H. S u e r m a n n /Münster/, "Syrische Apokalyptik im siebten Jahrhundert".

F. J. M a r t i n e z /Madrid/, "The apocalyptic Genre in Syriac: the World of Pseudo-Methodius".

K. I. S h a b a /Bagdad/, "Sur les manuscrits syriaque en Iraq" - prelegent omówił rękopisy syryjskie w Iraku podając ich liczbę na 999, co wywołało uśmiech słuchających.

W drugiej sekcji pierwszego dnia obrad, którym przewodniczył najpierw Antoni Guillaumont /Collège de France/, a po południu S.H.Griffith /Catholic University of Washington/, ogłoszono następujące komunikaty:

M. B r e y d y /Vitich-Köln Universität/, "Vestiges méconnus des Pères Cappadociens en Syriaque: lettre de Grégoire de Nysse au moine Philippe".

A. d e H a l l e u x /Louvain-La-Neuve/, "Les Commentaires syriaques de Discours de Grégoire de Nazjanze".

T h. R. H u r s t /Baltimore/, "The Epistle-treatise: an apologetical vehicle in the first Abbasid Century: Letter 34 of Timothy I".

H. P. C h e i k h o /Roma/, "Les caractères littéraires des Lettres du Patriarche Timothée I /780-823/".

I. R. H a m b y e /Delhi/, "A Prayer-Book. Ritual of particular Character".

P. Y o u s i f /Roma, Istituto Orientale/, "Les genres littéraires dans le Commentaire du Diatessaron de St. Ephrem" - prelegent wskazał na następujące rodzaje literackie w Diatessaronie: narodziny Chrystusa, męka Chrystusa oraz krótkie komentarze na wzór targumów.

P. F é g h a l i /Université de Libye/, "Le commentaire de l'Exode de Saint Ephrem est un Targum" - Zdaniem autora w kościele syryjskim był w użyciu tzw. "targum przystosowany", który odkrywał Stary Testament w świetle nowego świata żydowskiego. Otóż komentarz św. Efrema wg referenta: a/ oddaje atmosferę żydowską, b/ zawiera zasadę jedności Pisma św., c/ oddaje atmosferę manichejską.

N. E l - K h o u r y /University of Libya/, "The use of language according to Ephraem the Syrian" - autor określił język Efrema jako poetycki posługujący się alegoriami, metaforami i alegorią; zwrócił ponadto uwagę na rolę Logosu jako manifestacji Boga.

S u - m i n - R i /Quebec, Laval Université/, "La Caverne des Trésors: l'analyse littéraire /du texte syriaque/ et ses sources" - prelegent omówił syryjskie dzieło "Jaskinia skarbów" podkreślając w nim znaczenie stylu biblijnego.

W pierwszej sekcji drugiego dnia obrad, którym przewodniczył I. Ten Napel /Groningen/, wygłoszono następujące prelekcje:

J. v a n d e r P l o e g OP /Catholique Université de Nijmegen/, "L'importance du Manuscrit 25 de la Bibliothèque Nationale de Paris" - ten wybitny dominikanin, który pierwszy rozpoznał tekst Izajasza w Qumran, a obecnie wiele pisze w

dziedzinie Starego Testamentu, Qumran, syriologii i judaizmu wskazał tym razem na duże znaczenie syryjskiego Manuskryptu 25 przechowywanego w Bibliotece Narodowej w Paryżu.

M. J. v a n E s b r o e c k SJ /Roma, Istituto Orientale/, "Le soi-disant "Roman" de Julien l'Apostat" - referent wykazał, że utwór ten zachowany w języku syryjskim, arabskim i gruzińskim ma swój oryginalny pierwowzór w tekście syryjskim.

A. N. P a l m e r /Oxford-München/, "Syriac Saints Lives: A West Syrian Perspective".

L. S a k o /Mosul/, "The literary Genre in the controversies between Christians and Muslims in syriac from VII - XIII century".

K h a l i l S a m i r /Roma/, "Le Colloque du Patriarche Jean III /631-648/ avec l'émir musulman" - autor ustalając datę dialogu na r. 644, podjął próbę ustalenia dwóch dyskutantów: Jan I czy Jan III, opowiadając się za Janem III".

Równocześnie w drugiej sekcji drugiego dnia obrad wygłoszono następujące referaty:

D. J. L a n e /Lancaster/, "Metropolitan Subhalemarans Book of gifts and its literary Genre".

G. R o u w h o r s t /Groningen/, "Le motif du printemps dans les Hymnes Pascales".

G. W i n c k l e r /Collegeville, John's University/, "The Creed of Abdisoy according to the Armenian Book of Letters".

J. C h. F r i s h m a n /Amsterdam/, "Narsai the anti-Jewish Polemics".

R. D a r l i n g /Washington, Wesley Theological Seminary/, "Adversus Judaeos" in Syrian Patristic Exegesis: the uses of a Genre".

Po południu drugiego dnia obrad organizatorzy urządzili uczestnikom sympozjum wycieczkę na uniwersytet w Groningen, gdzie w auli nastąpiło spotkanie z rektorem prof.dr E.Bleuminkiem. Po przemówieniu rektora poinformowano gości o orientalnych tradycjach w Groningen i o zbiorach syrologicznych miejscowej biblioteki uniwersyteckiej. Na zakończenie spotkania uczestnicy sympozjum mogli wysłuchać koncertu fortepianowego i skrzypcowego opartego na dziełach takich mistrzów

jak: Arcangelo Corelli, Johannes Brahms i Franz Schubert.

W pierwszej sekcji ostatniego dnia obrad, którym najpierw przewodniczył prof. Sebastian Brock /Oxford/, a po południu L. van Rompay /Leiden/, wygłoszono następujące referaty:

J. W o ź n i a k /Kraków/, "Afrahats Metapherverständnis im Lichte der Theorie von Black und Reinhardt".

A. B ö h l i n g /Tübingen/, "Rhetorik im Liber Graduum" - autor zwrócił uwagę najpierw na grecką i rzymską szkołę retoryczną, a następnie na fakt, że Pismo św. było głównym źródłem inspiracji dla retoryki w Liber Graduum.

R. A. K i t c h e n /USA/, "The Gattung of the Liber Graduum and the implications for a sociology of Ascetism".

F. R i l l e t /Roma/, "Style et rhétorique chez Jacques de Saroug".

J. W. W a t t /Oxford/, "Rhetorical Figures according to Anthony of Tagrit".

G. J. R e i n i n k /Groningen/, "Rhetorik in der Homilie in Jes 52,13-53,12 des Katholikos Mar Aba II" - autor ukazał wpływ Jana Chryzostoma na Mar Abę II, który dokonywał literalnej egzegezy tekstu biblijnego i polemizował z monofizytami. Omawiane kazanie Mar Aby II jest, zdaniem Reininka, grecką homilią zastosowaną we wschodnim Kościele.

M. A. R o d r i g u e s /Coimbra/, "Bible and Theology in the Syriac Church".

J. M a r t i k a i n e n /Göttingen/, "Johannes von Apamea und die Entwicklung der syrischen Theologie".

W drugiej sekcji ostatniego dnia obrad, którym przewodniczył najpierw N. El-Khoury /Libia/, a następnie ks. A. de Halleux /Louvain-la-Neuve/, wygłoszono następujące referaty:

J. F. C o a k l e y /Lancaster/, "The Explanations of the Feasts of Mose bar Kepha".

M a r A p h r e m /bp nestoriański z Kerala/, "Slawatha and Kushappe in the liturgical style of the East-Syrians" - "Slawatha" oznacza słowo ludu we Mszy św., a "Kushappe" - słowo kapłana /explicatio/.

W. W i t a k o w s k i /Uppsala/, "The Time and Place of Origin of 'The Teaching of the Apostles'". Warto tu zaznaczyć, że W. Witakowski jest Polakiem mieszkającym obecnie w Up-

psali, gdzie uzyskał doktorat z semitystyki ze specjalizacją syrologiczną pod kierunkiem sławnego F.Rundgrena. Wcześniej ukończył hebraistykę na Uniwersytecie Warszawskim. Jest to drugi wypadek w XX w., kiedy to Polak uzyskał tak cenny tytuł z tej specjalności. Poprzednio tytuł taki uzyskał ks.Paweł Nowicki w 1914 r., studiując w Niemczech u takich sław, jak H.Reckendorf czy E.Sachau. Pan Witakowski zamierza poświęcić się do końca swej pracy naukowej literaturze syryjskiej oraz obiecuje współpracę z polskimi syrologami. W ten sposób trzeci dzień sympozjum miał również akcent polski.

G. S c h ö l l g e n /Institut für Kirchengeschichte der Universität Bonn/, "Literarische Gattung und theologische Tendenz der syrischen Didaskalie".

S. B r o c k /Oxford/, "Syriac Dialogue Poetry" - wyróżnił on w dialogowanej syryjskiej poezji pięć typów dialogu: formuła dialogu z powtarzającymi się zwrotkami, dialog z nierównymi częściami, dialog z przejrzystym opowiadaniem, opowiadanie z mowami nie homiletycznymi i z dodanymi materiałami homiletycznymi.

H. J. W. D r i j v e r s /Groningen/, "Solomon as Teacher: Early Syriac didactic Poetry" - prelegent zwrócił uwagę na paralelę między Odami Salomona a Księgą Mądrości.

A. D e s r e u m a u x /Paris/, "Le problème des genres littéraires dans la littérature apocryphe Chrétienne en Syriaque" - autor poinformował tu również, że paryska École Pratique podjęła się krytycznego wydania apokryfów Nowego Testamentu w języku syryjskim i arabskim przy współpracy międzynarodowej.

Na zakończenie sympozjum odbyło się generalne zebranie pod przewodnictwem A.Guillaumonta, F.Graffina, H.Drijversa, K.Samira i S.Brocka, które uświadomiło zebrany wyniki trzydniowych obrad. Za szczególnie interesujący owoc uznano informację o znalezieniu nowych syryjskich i arabskich manuskryptów z klasztorów N.D. des Moissons pod Alqoś, przechowywanych przez mnichów chaldejskich w Bagdadzie, dzięki którym ich ogólna liczba w porównaniu z katalogami Schera i Vosté'a wzrosła prawie do tysiąca. Ich nowy katalog przygotowywany przez P.J.Isaaka i P.Haddada zostanie wkrótce

opublikowany przez Akademię Iracką. Niektórzy uczestnicy sympozjum ubolewali nad zbytnią sekularyzacją i zbyt rzadko podczas obrad poruszaną problematykę teologiczną, co się sprzeciwia ustalonym w 1967 r. w Oksfordzie założeniom celowości organizowania tego rodzaju okresowych spotkań. Obiecano temu przeciwdziałać i na następnych kongresach częściej poruszać teologię Ojców syryjskich i arabskich.

Dyskutowano również nad tematem i miejscem przyszłego sympozjum proponując Bochum, Vitych, Lancaster, Leuven, Louvain-La-Neuve. Ostatecznie organizację V Symposium Syriacum na temat typologii w literaturze syryjskiej powierzono profesorom belgijskim: A. de Halleuowi i A. van Roey'owi, którzy mają je przygotować jesienią 1988 r. w Louvain-La-Neuve. W związku z tym poszerzono także komitet organizacyjny, choć nie ma on nadal żadnej stałej struktury. Ostatnim akcentem tego spotkania była przyjęta z entuzjazmem przez uczestników, wierszowana mowa po syryjsku, wygłoszona przez nestoriańskiego biskupa dla Syryjczyków północnej Europy J.Y.Çiçeka, autora szeregu podręczników do neosyryjskiego i komentarzy liturgicznych.

W podsumowaniu całości obrad należy się duże uznanie i wdzięczność Holendrom, a szczególnie profesorowi H.J.W.Drijwersowi, za sprawną organizację sympozjum i stworzenie isticie braterskiej i koleżeńskiej atmosfery: od starszych i doświadczonych syrologów młodszy mogli się wiele nauczyć. Uczestnicy sympozjum mogli ponadto uczestniczyć zarówno w liturgii, odprawianej codziennie w innym rycie syryjskim, jak i zwiedzać przygotowane wystawy najnowszych publikacji z patrologii syryjskiej i arabskiej, które można było bezpośrednio nabywać. Powracający uczestnik tego rodzaju sympozjum przeżywa pewien niedosyt, że mimo tak bujnie rozwijających się za granicą studiów syrologicznych, w Polsce brak ośrodka akademickiego, nawet na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, choćby z dwuletnią specjalizacją, gdzie można byłoby rozwijać tego rodzaju działalność i pisać prace z tej dziedziny. Pragnę w tym miejscu oddać hołd nestorowi polskiej syrologii ks. prałatowi dr hab. Wojciechowi Kani z Tarnowa za jego przekłady i popularyzację starożytnej literatury syryjskiej w Polsce, jak również o.dr Józefowi Paściakowi OP profesorowi języka syryjskiego na Angelicum w Rzymie za wprowadzenie mnie w arkana kultury syrologicznej.

Ks. Jerzy Woźniak CM - Kraków